

CYRILSKÉ A HLAHOLSKÉ STARÉ TISKY V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH

Katalog

Zpracovala Františka Sokolová

1997

PŘEDMLUVA

V polovině 70.let se některé národní knihovny evropských zemí začaly účastnit průzkumu organizovaného Ruskou státní (dříve Leninovou) knihovnou v Moskvě, která chtěla vydat za mezinárodní účasti souborný katalog - bibliografii starých hlaholských a cyrilských knih. Zatím existovaly jenom katalogy dílčí pro jednotlivá území a jednotlivé knihovny; často jsou již staršího data a málo podrobné.

Velký projekt souborného katalogu se sice neuskutečnil, přesto však přinesl výsledky. Rozhodně inicioval intenzívnější práci v tomto oboru, i když někdy nepřímou. Mnoho vynikající odborné práce bylo vykonáno jednotlivými knihovnami a badateli.

Z původního projektu bylo uskutečněno v podstatě vydání předběžného soupisu a popisu knih tištěných hlaholicí (1977, autor A. Kruming) a pod vedením J.L.Němirovského vyšlo několik sešitů předběžného soupisu cyrilských knih tištěných cyrilicí v 15. a první polovině 16.stol.(1976), ve druhé polovině 16.stol.(1979), první čtvrtině 17.stol.(1982) a edic supraslské tiskárny (1979). „Svodnyj katalog“ (souborný katalog cyrilských tisků) začal vycházet v Moskvě v sešitovém vydání. Vyšlo pouze několik sešitů - prvotisky (tiskárna Švajpolta Fiola v Krakově a G.Crnojeviče v Cetyni v Černé Hoře) a začalo se s vydáváním popisu cyrilských tisků 16.stol. Práce však byla přerušena.

V díle pokračuje J.L.Němirovskij, kterému se podařilo vydat dva svazky v rámci černohorské národní bibliografie (cetyňská tiskárna G.Crnojeviče a benátské cyrilské tiskárny do r.1638) a nyní již vydává v němčině první svazky Gesamtkatalogu - souborného katalogu starých cyrilských tisků v Koernerově nakladatelství v Baden-Badenu (v naší brožuře viz seznam uvedené bibliografie - Literatura k cyrilským tiskům).

Moskevská Ruská státní knihovna vydala neobyčejně cenný detailní katalog svých ukrajinských starých tisků do r.1700 (autorkami jsou T.N.Kameněva, A.A.Guseva a I.M.Polonskaja).

Ze zvláště významných bibliografických prací v tomto oboru, vydaných v minulém období, musíme uvést alespoň národní bibliografii ukrajinských a běloruských starých tisků (v našem seznamu pod jmény Zapasko-Isajevyč a Golenčenko).

Katalog hlaholských tisků, sestavený Alexandrem Krumingem, je již delší dobu připraven do tisku a doufejme, že snad bude brzy publikován. Díky průkopnickým pracem tohoto autora (viz bibliografii) jsme mohli zpracovat naše hlaholské tisky.

Slovanská knihovna byla mezi účastníky zmíněného průzkumu, o který byla požádána v polovině 70.let pražská Státní knihovna ČSR (nyní Národní knihovna České republiky) moskevskou Ruskou státní knihovnou. Byly zaslány dotazníky do všech krajských (vědeckých) knihoven a v r.1995 jsme průzkum opakovali, přičemž jsme popis cyrilských tisků dovedli až do r.1825. Práce, kterou zde předkládáme, by chtěla přispět k výše zmíněné budoucí velké bibliografii, kterou se snad jednou podaří za mezinárodní účasti uskutečnit celou.

Vzácné cyrilské i hlaholské staré tisky, které se v průběhu dějin dostaly na naše území, se dochovaly většinou v klášterních a zámeckých knihovnách. Když koncem 18.století začaly v našich zemích vznikat velké veřejné knihovny, přišly do nich knihy ze zrušených klášterů. Tyto knihy, svědčící o stycích našich zemí se zeměmi slovanského Východu a Jihu, nejsou početné, ale často jsou mezi nimi knihy vzácné, dokonce unikáty (např. unikátní slabikáře z olomoucké Státní vědecké knihovny - běloruský, vyd. ve Vilně 1637, a ukrajinský, vyd. v Kyjevě 1686; v pražské i olomoucké jezuitské koleji studovali žáci z území dnešního Běloruska a Ukrajiny). - Pokud je nám známo, z dochovaných cyrilských tisků je na našem území nejdéle běloruský katechismus Simona Budného (vydaný v Nesviži 1562 a přivezený brzy po vytištění do pražského Klementina P.Baltazarem Hostounským, zakladatelem jezuitské koleje ve Vilně). Je třeba zdůraznit, že na našem území na rozdíl od Polska nebo Maďarska nebyly tyto tisky používány v náboženské praxi a byly spíše zajímavou raritou. Zajímavé je i to, že v českých zemích zjevně nezůstalo nic z produkce jediné české cyrilské tiskárny, kde byla tištěna v letech 1517-1519 Skarynova bible.

V 19.století tyto vzácné knihy shromažďovali sběratelé - u nás to byli zejména slavisté J.Dobrovský, V.Hanka a zvláště P.J.Šafařík. Z jejich pozůstalosti se knihy dostaly do velkých veřejných knihoven.

Sbírka jihoslovanských cyrilských a hlaholských tisků ze slavné knihovny P.J.Šafaříka, zachované v Knihovně Národního muzea v Praze jako celek (byla zakoupena 1863 Zemským výborem Království českého) je jedna z nejvzácnějších toho druhu na světě; bývá proto řazena hned za petrohradskou Ruskou národní knihovnu (býv. Státní veřejná knihovna Saltykova-Ščedrina, původně Imperátorská veřejná knihovna, ve které je slavná Pogodinova sbírka cyrilských tisků a také patrně největší soubor hlaholských tisků, zakoupený v minulém století z pozůstalosti prof.-Berčiče), nebo vedle Raccolta Praga benátské knihovny sv.Marka. Veliké

sbírky cyrilských tisků jsou v Rusku, v bývalé Jugoslávii, na Ukrajině, v Bělorusku, Rumunsku, Maďarsku, Polsku, Švédsku a jinde.

Naše velké veřejné knihovny kupovaly cyrilské a hlaholské tisky v 19. i ve 20.století a získávají je dosud. Takto byla zakoupena většina cyrilských tisků uvedených v naší práci. Co do kvantity převažují v našich knihovnách tisky z ukrajinského území; hned za nimi jsou tisky moskevské, což je překvapující, uvážíme-li, že příliš velké množství moskevských vydání u nás nepředpokládal ani Ant.Florovskij, ruský historik žijící v Praze v emigraci (viz přílohu - dopis Florovského ruské badatelce A.Zernovové z r.1958).

Zájem o památky cyrilského i hlaholského knihtisku se u nás datuje počátky slavistiky jakožto vědeckého oboru. Již naši první slavisté Jos. Dobrovský a Fortunát Durych shromažďovali ke svému studiu dostupné prameny a zprávy o nich; Durych uvádí již ve své disertaci „De slavobohemica sacri codicis dissertatio“ (Praha 1777) cyrilské tisky z hraběcí Nostické knihovny (Čtveroevangelium tištěné Petrem Mstislavcem 1575 a Nový zákon vyd. Primusem Truberem 1563 v Tübingen) i zprávu o pražské Skarynově bibli.- Ve spisech Dobrovského a Durycha i jejich vzájemné korespondenci je tolik bibliografických zjištění a informací, že dosud slouží i jako bibliografická díla (viz Literatura k hlaholským i cyrilským tiskům). - V.Hanka byl u nás r.1852 první, kdo v článku „České prvotisky“ podal popis Skarynovy běloruské bible, vydané v Praze.- Slavné spisy P.J.Šafaříka, zejména jeho Dějiny jihoslovanské literatury, patří mezi základní bibliografické pomůcky pro studium cyrilských a hlaholských tisků.

P.J.Šafařík, který jak známo pracoval i v pražské Královské knihovně (v Klementinu, nynější Národní knihovna), pořídil r.1850 rukopisný soupis slovanských knih této knihovny, obsahující i cyrilské tisky. Ukázku uvádíme v příloze na konci knihy.

Jihoslovanskými starými tisky se u nás zabýval významný slovinský slavista Oton Berkopec, který je zpracovával v bývalé Univerzitní i ve Slovanské knihovně. Ve Slovanské knihovně vydal soupis Rešetarovy knihovny ragusian, kde jsou i tisky cyrilské (nejstarší z nich je Čtveroevangelium, vydané v Bělehradě 1552). Známý ukrajinista Orest Zilynskyj pořídil pro publikaci „250 let česko-ukrajinských literárních styků“ mimo jiné i soupis starých tištěných ukrajinských knih v Knihovně Národního muzea, Národní (býv.Univerzitní, potom Státní) a Slovanské knihovně. (Viz Literatura k cyrilským tiskům).

Z technických důvodů jsme použili českého způsobu transliterace. Z praktických důvodů a proto, že tato komplikovaná otázka zde nebyla naším úkolem, nesnažili jsme se definovat jazyk popisovaných tisků. Ve velké většině případů jde o knihy bohoslužebného charakteru a nebylo naším úkolem určovat, do jaké míry v jednotlivých knihách pronikají do církevní slovanštiny prvky jednotlivých živých národních jazyků. Badatelům tyto knihy poskytnou bohatý jazykový materiál.

OBSAH:

ÚVOD

PŘEDMLUVA 3

Zkratky 16

HLAHOLSKÉ TISKY

Literatura k hlaholským tiskům 20

Hlaholské tisky do r.1800 v českých knihovnách - katalog 21

Hlaholské tisky: soupis podle místa vydání 39

Abecední seznam hlaholských knih 39

CYRILSKÉ TISKY

Literatura k cyrilským tiskům 42

Cyrilské tisky do r.1825 v českých knihovnách - katalog 50

Abecední rejstřík cyrilských vydání 316

Rejstřík podle místa vydání 324

Seznam českých knihoven,
jejichž exempláře jsou uvedeny v katalogu 326

CYRILSKÝ KNIHTISK - DĚJINY

P.J.Šafařík: O staroslovanských, jmenovitě cyrilských
tiskárnách v jihoslovanských zemích a krajinách příležiších 329

J.Myslivec: O bohoslužebných knihách východního ritu 344

Z dějin hlaholského a cyrilského knihtisku 351

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 303

OBSAH

ÚVOD

3 PŘEDMLÚVA

16 Zkratky

20 HLAHOLSKÉ TISKY

21 Historie tisky do r. 1825 v českých knihovnách - katalog

39 Historie tisky v soupis podle místa vydání

39 Abecední seznam hlaholských knihoven

42 CYRILSKÉ TISKY

50 Historie tisky do r. 1825 v českých knihovnách - katalog

54 Abecední seznam cyrilských vydání

54 Seznam českých knihoven

CYRILSKÉ A HLAHOLSKÉ STARÉ TISKY V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH

Katalog

Zpracovala Františka Sokolová

Vydala Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR

1. vydání

Praha 1997

Obálka a obrazová příloha: Alena Křesalová

Předlohy zhotoveny na DTP pracovišti NK ČR

Vytisklo Polygrafické středisko NK ČR

Distribuce: Národní knihovna ČR

oddělení prodeje a expedice

Štěrboholská 55

102 00 Praha 15

tel. 7022 600 1. 230, 81013230

21.11.97